

vašou vlastnou rečou, slovenčinou vyrizdzovali a indorsáty dávali, jako o tom znie aj vys. narídenie ministra práv od 23. júla t. r.¹

6. Plným právom žiadajte, aby sa vo vašich slovenských stoliciah, mestách a obcach, na sboroch rokovalo a zápisnica viedla nie inak jako po slovensky, jako to i sám najvyšší cis. diplom od 20. okt. t. r. dovoľuje i liberálna stránka, na čele p. baróna Eötvösa,² za municipálne práva každej národnosti v Uhorsku, t. j. za úplnú rovnoprávnosť prísne a úprimne bojuje.

7. Podobne na základe tohoto nedotknuteľného práva žiadajte, aby sa slovenským obcam a mestám posielali od úradov oznamy, narídenia a zákony nie v inej, jako jich materinskej reči, slovenčine.

8. Žiadajte a žiadať neprestávajte, aby sa mocou práva i nám v predvedenom najvyššom cis. diplome zaručeného, v gymnáziách na Slovensku sa nachádzajúcich, jako v B. Bystrici, Trnave, Nitre, Skalici, Trenčíne, B. Štiavnici, Prešove, Levoči vyučovalo rečou slovenskou a aby sa to aj skutočne stalo, pri nastávajúcom preustrojení gymnásií podajte, drahí rodáci, čo najskôr slovenské petície, od duchovných správcoov, úradských a iných čestnejších a vážnejších osôb čím najpočetnejšie podpísané, patričným biskupom, menovite Jeho Emin. p. kardinálovi-kniežatu primašovi a arcibiskupovi ostrihomskému a Jich Osvietenostam pp. biskupom nitrianskemu, bystrickému, spišskému a košickému, ktorých náhlady a mienky strany reči vyučovacej na týchže gymnasiách slyšať má kráľ. uhorské námestníctvo, jako tiež i tomuto (námestníctvu), od ktorého sa majú (vo smysle najvyššieho c. kr. prípisu k bar. Vayovi od 20. okt. t. r.) Jeho c. kr. Veličenstvu podať cestou uhorskej kancelárie dotyčné návrhy. Od cesty podobných patícií sa nedajte žiadnymi hrozbami odstrašiť, bo tieto sú v konštitucionálnej krajine dovolené.

62

Clánok neznámeho autora „Hlas Slováka o rovnoprávnosti a jednotě spisovní“.

Uverejnené v Hlasoch Slováků, Praha 1861, str. 99–104.

Autor horlí za česko-slovenskú jednotu a za československý spisovný jazyk.

Onehdy se naznačili utvořující se právě strany ve vlasti naší Uherské, o jejichžto směru a povaze ještě tehdáž jsme nic neznali podrobně, jen toliko jsme vůbec znamenali, že když jedna strana se uvoluje ve státní služby a projevuje hotovost ke srozumění se s vládou mocnářství celého, druhá odmítá návrhy jí nabídnuté a umluvení se s vládou. Poněvadž pak jsme se o prvé domýšleli, že stojí o udržování mocnářství v celosti jeho, mněli jsme, že jí nejprůhodněji lze nazývati stranou konservativní v širším arcíže to smyslu a nikoliv v užším výměru někdy často vzpomínaných starokonservativců, an jsme stranu odpornou přirozeně jmenovali oposiční. Projevíli jsme také náhled, že Slováci s větší důvěrou přilnouti mohou ke straně, kteréž záleží

¹ Porovnaj poznámku 1 dok. č. 50.

² József Eötvös (1813–1871), význačný maďarský spisovateľ, politik, liberálny ideológ maďarského nacionalizmu a autor niekoľkých diel o národnostnej problematike.

na udržení velkého Rakouska, než ke straně, kteráž ne o celek, ale jen o částku dbá, o jiné země a národy se nestará; kteráž jen Uhry samy oslaviti a povznesti usiluje. Od doby té vyvinuly se strany již dále a vystoupily zřejměji se svými snahami i pročez byli jsme kárání veřejným hlasem, radícím rodákům, aby ne ke starokonservativním, ale k liberálním přistoupili.⁴ Avšak i my tyto liberální zahrnujeme mezi konservativní, nakolik chtějí míti vlast uherskou v soustavě zemí rakouských, a milerádi přihlašujeme, že soukmenovci naši se k nim nejbezpečněji přichylovati mohou. Vystříháme před liberálními od r. 1848, na jejichžto theorie se dobře rozpomínáme, dle nichžto jsou jim Uhry, aneb vlastně Maďarstvo nade všecko; dle nichžto by vlastně rádi panovali sami a zákony dávali všem světa národům. Zajisté krásná idea rovnoprávnosti jen v rakouském velestátu provedena býti může; mělliby se ale tento rozpadnouti, nemají se čeho dobrého nadíti Slováci.

Slyšeli jsme s potěšením projevení baróna Eötvöse a Deáka stran národností domácích ve vlasti.² Řeči jejich jsou řeči *pravé* moudrosti politické. Byloby jen přáti, aby souhlasu nalazly a povšimnutí náležitého po všech stranách vlasti uherské. Že ale ne každý tak smýšlí u nás, že tu i tam cele rozdílné snahy vycházejí najevo, nedá se zapírati. Především zapotřebí, aby Slováci sami přirozeného práva svého hájili, aby se s příslušnými a určitými návrhy bez ostýchání vystupovali. Že ve slovenských stolicích při odbývaných slavnostech zavedení nového řádu byly slyšány i slovenské hlasy, to nacházíme v pořádku.³ Byloby ale smutné, kdyby to jen při těch několika řečech slavnostných zůstati mělo. Slováckům zajisté náleží ve krajích, kteréž nazývají svým domovem, mnohem více; jim náleží, aby tam při poradách, rokováních, soudech a všech veřejných jednáních v řeči jejich slyšání, aby také v řeči jejich zpravení a o veřejných záležitostech poučení byli, aby se tudíž mluvě jejich při úřadech a úředních pojednáváních místa dalo a jí vážilo. Největší však a nejsvětější právo mají Slováci k tomu, aby mládež jejich, aby lid slovenský vůbec ve své řeči vychováván a vzděláván byl, aby také školy jejich podle toho spořádány byly. Mnoho se již psalo a mluvilo o nedostatecích školství, jakověž jsme posud měli a my jsme s pozorlivostí provázeli úsudky o něm vynešené a narády, jakoby ono upraveno býti mohlo. Nalézali jsme pak, že školám za největší chybu pokládán byl směr jejich k poněmčování mládeže čelící; aniž co jiného podstatného jim bylo vytýkáno. Nuž jakovouže opravu navrhuji naproti tomu časopisy maďarské? Aby se školy zmaďařily v celém obvodu země Uherské, dokazující, že Maďaři, jejichžto počet k zahanbení všech popisů posavadních až na 7 milionů zvyšují, jednak ale počtem, jednak inteligencí, jednak také zámožností mnohem předčí všechny jiné kmeny v zemi spolu bydlící, a protož tito že se panstvu řeči jejich, jakožto mnohem silnějších i ve škole podrobili musejí. Bylali by to skutečně oprava, jakéž potřebují školy naše a nebylo-li by to raději toliko zaměnění jednoho snad menšího bezpráví s jiným mnohem větším bezprávím? A takovéto návrhy pocházejí často od duchovních a učitelů, od mužů, v jejichžto by povolání záleželo lépe poznati pravidla křesťanství, lidskosti, vždy opravdové a zdravé filosofie,

¹ Nezistili sme, kde sa tak stalo.

² Ide pravdepodobne o Eötvösovu publikáciu *Die Garantien der Macht und Einheit Oesterreichs* alebo aj o prejav pri slávnosti Kazinczyho roku 1859, a pokiaľ ide o Deáka, ide o jeho prejavy po výsluchu u panovníka koncom decembra 1860.

³ Išlo o prejavy pri nových zasadnutiach obnovených stoličných výborov, kde na niektorých miestach, ako napr. v Turčianskej, odznali prejavy v prospech uvedenia slovenského jazyka do stoličného úradovania, alebo v Nitrianskej, kde predstaviteľ vládnúcej triedy vyslovil sa veľmi blahovoľne v prospech rečových a národných práv Slovákov.

zvláště pak lépe rozuměti duchu času a právům národním. S navrhovateli těmito nechceme se hádati o počty kmenů jednotlivých ve společné vlasti Uherské obytných, ale nemůžeme mlčením pominouti, že menší kmenové lidského pokolení právě tak k dokonalosti určení jsou ode Stvořitele, jako ti největší a že jim v tom překážeti je nepravost, pomoci ale poskytovatí svatá povinnost. Na toto si dovoluujeme upozorniti našich ne tak rozvážlivých, jako horlivých vlastenců a jich přátelsky upomínati, aby se nedopouštěli sami těch hříchů, kteréž zaniklému systému vytýkají, nebo co bylo poněmčování v celé říši Rakouské, totéž je bezohledné zmaďarování po celé zemi Uherské. — Protož náleží ve krajích Slováků obydlých spořádati školy potřebám lidu slovenského přiměřené. Nedostalo-li by se Slovákům škol takovýchto, stala by se jim krivda, jižto by se co nejvíce prohřešili proti sobě. Opravdu, má-li o vzdělávání a osvětu Slováků dobře a právě býti pečováno, musejí v jejich domovně aspoň školy prostonárodní čili elementární, nižší a vyšší, a školy tak řečené střední, gymnasia a reálky, býti rázu slovenského, tak aby se v nich mládež v řeči mateřské a síce na nižších stupních výlučně, na vyšších pak s převahou vyučovala. Není-li takto spořádáno školstvo po krajích od Slováků obydlých, kmen tento zanedbán zůstane, jakoby odsouzen k barbarství a helotismu.⁴ Toliko jednotlivcům by se snad lze bylo k rozsáhlejší a důkladnější vzdělanosti se povzněsti, jimžto by štěstí více přálo, ale kmenu celému nikoli. Že však slovenské mládeži poskytována býti má příležitost kromě řeči mateřské i jiným zemským řečem, zvláště pak maďarčině se přiučovati, to se rozumí.

Jestliže již ve školách pro lid slovenský určených má býti vyučováno po slovensku, v jakověze slovenčině se to má dítí? V jakověmže nářečí jmenovitě mají býti sepsány knihy školské a učební. Otázka tato není zbytečná aneb nemístná, poněvadž o tom se spor vede mezi Slováků samými. Jsouť mnozi, kteříž mluvu slovenskou obecnou žádají uvéstí do škol a písemnictva, čemuž se ale vážné a důležité důvody stavějí na-proti. Nejprve povážiti třeba, že mluva Slováků není stejná a že mezi nimi as čtvero podřečí značnější se rozeznává, totiž nitranské, liptovské, gemerské a šarišské, každé ode středíště svého tak nazvané, každé více méně rozšířené. Kromě těchto mnoho podřečí menších a méně patrných by se vypočítati dalo. Nejrozsáhlejší ze všech podřečí jest poměrně liptovské, avšak ani toto, ani jiné žádné se nehodí pro všechny Slováků a zamítáno bývá doprosta ode všech jináče mluvících. K tomu přichází, že žádné podřečí slovenské není ještě tak vyvinuto, aby mělo svou gramatiku ustálenou a svou i sebe skrovnější literaturu a proto nemůže býti také příhodné, aby jim lid ku vyšší vzdělanosti veden byl. Když tedy mluvu Slováků obecnou nenalézáme přiměřenou i jakováž to jiná řeč býti má? Dle našeho přesvědčení ne jiná, než spisovná. Tak je to u všech národů vzdělanějších, tak zvláště u Němců, že jakkoli rozdílná jsou podřečí lidu obecného podle krajů rozličných, předce v ústavech vzdělávacích se všude užívá mluva nejvzdělanější, všechněm společná a srozumitelná. Takováto je pro Slováků řeč československá čili spisovná, všechněm rovně snadná a přístupná, pro všechny vzdělávatelná, všem k osvětě, k vědám a naukám, ku všestranné vzdělanosti nejlépe dopomáhající. Tato řeč spojovala odjakživa Slováků s Čechy a Moravany; tuto společně pěstovali kmenové pobratření a mezi Slováků vstupovali mnozi výteční spisovatelé československého od nejdávnějšího až do nejnovějšího věku. Aniž pak užíváno řeči této toliko od učených, ona bývala pořád u lidu upovšechněna. Zajímavé toho důkazy nám po tyto dny přinesil Světozor spolu se Slovenskými Novinami vydávaný,⁵ podáváje

⁴ Helotizmus, rozumej rabstvo, otroctvo.

⁵ Ide o noviny vydávané D. Lichardom nákladom rakúskej vlády v českom jazyku. Světozor bola príloha Slovenských novin.

soudné jednání správnou českoslovenčinou sepsané, latinou však promíchané. Důkazy toho nesčíslné naleznou můžeme ve všech archívech krajů slovenských a jim blízkých, v nichžto se téměř zhusta naskytují listiny z věků předešlých pořádně československy vyhotovené.⁶ Než netreba nám zabíhati do věků pomínutých. Jakže se odbývají služby boží mezi Slováky až podnes? V jakověž řeči se odřikají modlitby i jen „Otče náš“ a zpívají písně nábožné? V jakověž řeči se konají kázání a spisují pojednávání náboženská? A tuto řeč nyní mnozí nechťejí uznati za řeč obecné, slovenské co nejbližce příbuznou, ale vyhláší za Slovákům cizou a ve své krátkozrakosti o to pracují, aby z pomezí Slováků vyhoštěna byla. Není pochyby, že to rada záhubná a nepřátelská a žeby se nemohlo státi lépe po vůli protivníkům Slováků. Tudiž by tito oddělení a osamotněli zeslábnouti a naposledy vyhynouti museli, anby přichylující se ke kmenům příbuzným zmáhali se pořád větší silou. I hlas proti mne se ozvavší zdá se příznávali k těm náhledům zkázonosným. On nepochopuje, kterak může Slovák míti řeč československou za nejpřiměřenější ku vzdělávání lidu slovenského. Snad mu ale bude známo, že pěvec nesmrtelný, Jan Kollár, byl opravdový Slovák, ano chluba kmene slovenského, a že tento muž, tak velice zasloužilý o své rodáky, v té řeči psal svá díla neocenitelná, že sebral hlasy mužů velevážených a i sám co nejdůrazněji projevil v „Hlasech“ r. 1846 v Praze vydaných „o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky“. Mezi tím nechať si kdo mluví a píše, jak se mu líbí; my nezatracujeme snahu šlechtnou, když jen dobře působí, byť cest a prostředků užívala odchylojících se od našich, ačkoli nemůžeme nelitovati počínání marná a ve svých následcích záhubná. Avšak naskrze odsouditi musíme nezbednost některých našich, kteříž nepřátelství rozsévají mezi Slováky a Čechy a naproti řeči spisovné československé pro krajany naše každého času spásonosné brojiti nepřestávají. Kežby lépe povážili poměry času a vlasti, obzvláště pak dobro kmene slovenského, o něžto se vlastně jedná,

63

Úvaha Adolfa Szentiványiho „Zájmy Slovákov v Uhorsku“.

Uverejnil PŠL, roč. III, č. 4–5, str. 25–27 a 33–36. Budín, 26. januára a 2. februára 1861.

Adolf Szentiványi bol príslušníkom uhorskej šľachty a prejavoval náklonnosť k slovenskému národnému hnutiu v memorandovom období, reprezentovanom slovenskou maloburžoáziou a niektorými príslušníkmi slovenského zemanstva. Vo svojej úvahe radí Slovákom pokladať sa za súčiastku uhorského národa, aby sa im mohli zabezpečiť rečové práva. Latina bola podľa Szentiványiho rečou aristokracie, Jej ponechanie nebolo by zabránilo vzniku národnostných sporov v Uhorsku. Nevzdelaní zemaní, podporovaní vládou, odpadávali od Slovákov. Upozorňuje na chyby Maďarov, ale aj Slovákov, a osobitne pripomína u nich rusofilstvo ako nezlučiteľné s uhorským vlastenectvom. Upozorňuje na škodlivosť popudzovania ľudu proti zemanom zo strany vodcov slovenského národného

⁶ Pozri pozn. 1.